

УДК 316.64:504

**ПРОБЛЕМИ
ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

**МОРАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНОГО
ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ**

Ю.Л. Колесник

У статті піднімається проблема морально-екологічного виховання студентів вищих технічних навчальних закладів, висвітлюється дві сторони виховання студентів – моральне та екологічне. Загальним завданням екологічного виховання є формування екологічної свідомості.

Постановка проблеми у загальному виді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

XXІст. особливо загострилась проблема морально екологічного виховання в зв'язку з погіршенням екологічної ситуації у світі та регіонах України. Термін «виховання» походить від слова «ховати» в розумінні оберігати, убезпечити від небажаного впливу. Виховання – процес складний, довготривалий, неперервний. Тому помилково вважати, що процес виховання людини завершується закінченням загальноосвітньої школи. Скільки людина живе, стільки вона й зазнає виховних впливів.

Молода людина, яка після закінчення загальноосвітньої школи здобуває професійну освіту у ВНЗ, обов'язково має бути включена в систему виховного впливу на відповідному рівні. Розпочатий у родині, дошкільній установі, у школі процес національного виховання логічно й органічно має бути продовжений у вищій школі.

Сучасна молодь вступає в життя в епоху не тільки бурхливого розвитку науки і техніки, а й негативних наслідків науково-технічної революції та демографічного вибуху. Людству потрібні нова філософія життя, висока морально-екологічна культура й свідомість.

Основними показниками цієї культури визначають знання загальних закономірностей розвитку природи і суспільства,

розуміння взаємозв'язку їх існування і того, що природа становила першооснову становлення й еволюції людства, визначення соціальної зумовленості взаємовідносин людини і природи, подолання споживацького ставлення до природи як джерела матеріальних вигод.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор

Проблема екологічного виховання знайшла достатньо широке висвітлення в педагогічній теорії та практиці. Гносеологічним основам її розв'язання присвячено роботи М. Дробнохота, В. Коменської, М. Ромової, Т. Чурилової та інших. Сутність екологічної культури, її характерні особливості розкриваються у працях С. Дерябо, А. Захлебного, Г. Ільїної, І. Суравегіної, Л. Печко. Структура екологічної культури, її місце в системі загальнолюдської культури знайшла відображення в дослідженнях О. Вербицького, Е. Гірусова, А. Горлова, А. Лук'янова, М. Моїсеєва, А. Урсул, А. Фалеева. Психологічним аспектам формування екологічної культури присвячені роботи І. Белавіної, С. Глазачева, М. Вересова, Н. Дежнікової, В. Яєвіна та інших. Аксіологічним підходам до організації виховного процесу – праці В. Бакірова, В. Крисаченка, Н. Назарової, М. Нікандрова, В. Серікова, І. Солдаткіної, Т. Стоек. Культурологічні методи як засоби формування світоглядних позицій особистості висвітлено у публікаціях Т. Біленко, І. Зязюна, Г. Пустовіта, В. Слатьоніна, О. Рижикової, В. Соколова, А. Степанюк та інших. Інтеграції екологічних понять у сучасних напрямках виховання присвячено дослідження С. Глазачева, А. Некоса, Ю. Шуйського, С. Шмалей. Щодо вищої школи, то це питання, як правило, розглядається крізь призму окремих аспектів екологічної освіти й виховання студентської молоді (А. Бегека, Т. Вайда, О. Газман, О. Гданська, В. Дзюба, Р. Кантарія, Т. Корнер, Н. Крилова, Н. Максимчук, Н. Назарова, М. Реут, С. Сухорукова, Г. Тарасенко, Т. Чурилова, М. Шапочка, Є. Флешер та інші).

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Одним з найважливіших факторів, що впливають на становлення духовного світу молоді, є формування морально-

екологічного мислення, екологічного світогляду, отже й моральної культури.

Серед важливих питань щодо формування морально-екологічного виховання студентів слід зазначити основні напрямки:

- формування почуття власної гідності, честі, свободи, рівності, працелюбності, самодисципліни;
- формування моральної культури особистості, засвоєння моральних норм, принципів, категорій, ідеалів суспільства на рівні власних переконань;
- становлення етики міжетнічних відносин та культури міжнаціональних стосунків;
- формування основ глобального екологічного мислення та екологічної культури;
- оволодіння знаннями та практичними вміннями раціонального природокористування;
- виховання почуття відповідальності за природу як національне багатство;
- виховання готовності до активної екологічної та природоохоронної діяльності.

Формування цілей статті (постановка завдання)

Отже наша стаття покликана висвітлити дві сторони виховання студентів – моральне та екологічне. Загальним завданням екологічної освіти та екологічного виховання є формування екологічної свідомості особистості. Воно конкретизується на рівні трьох основних завдань: а) формування адекватних екологічних уявлень; б) формування суб'єктивного ставлення до природи; в) формування системи умінь і навичок (технологій) взаємодії з природою.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів

Екологічна та моральна освіта у ВНЗ є продовженням попередніх етапів морально-екологічної освіти (дитячий садок, середня школа, родина) і наступним, більш високим рівнем у системі безперервної багатоступеневої екологічної освіти. ВНЗ мусить виховувати у студентів почуття високої відповідальності за збереження та примноження природних багатств, бережливе їхнє використання, охорону природного середовища та довкілля.

Сподівання на нормальне продовження життєдіяльності людей на нашій планеті пов'язане зі зміною духовності, з рівнем свідомості людей. Однак зміна свідомості – це досить повільний процес. Перебудова свідомості потребує не одного десятиліття, а можливо, і століття для формування у людей нового ставлення до світу. Якщо під екологічною свідомістю розуміти усвідомлення кожною людиною цінності існування як природного, так і соціального середовища, то стає зрозумілою необхідність розв'язання комплексу завдань з формування екологічної свідомості. Особливу актуальність ця проблема має у «посттоталітарних країнах», де гуманізація взаємовідносин між природою і людиною стала нормою поведінки багатьох поколінь в усіх соціальних групах суспільства.

Е.В. Гірусов констатує, що екологічна свідомість є сукупністю поглядів, теорій і емоцій, які відображають проблеми співвідношення суспільства і природи у плані їхнього розв'язання відповідно до конкретних соціальних і природних можливостей. Тобто екологічна свідомість ґрунтується на ідеологічних і моральних цінностях, але передбачає їхнє індивідуальне осмислення. Вона формується із знань і переконань в галузі взаємостосунків суспільства і природи, на екологічно доцільному ставленні до природних ресурсів, вміннях застосовувати науково обумовлені рішення стосовно природи: відображає індивідуальний досвід спілкування з природними системами.

Тому одним з глобальних завдань вищої школи є сприяння формуванню у кожного студента особистісного морально-екологічного сенсу знань. Принципове завдання гуманістичної педагогіки – навчання має бути не тільки науково цінним, але й особистісно значимим. Це можливо при залученні знань з різних сфер життєдіяльності людини та багатогранний розгляд об'єктів екологічної науки у цих сферах. На нашу думку, тільки на цій основі можливе активне формування морально-екологічної свідомості і культури студентів.

Розвиток і формування морально-екологічної свідомості студентів ВНЗ технічних спеціальностей є досить важливою проблемою сьогодення, що пов'язано з їхньою майбутньою професійною діяльністю. Магістральним напрямком реформування

освітньої системи України можна визначити компетентнісну стратегію, пов'язану з принципово новим цілепокладанням у педагогічному процесі, перенесенням акцентів із знань та вмінь як результатів навчання на формування компетенцій. Означене питання вельми актуальне в європейському просторі і є одним з важливих напрямків освіти в Україні. Цей напрям визначають як виховання «національно свідомої, вільної, демократичної, життєво і соціально компетентної особистості».

Морально-екологічна свідомість ґрунтується на ідеологічних і моральних цінностях, але передбачає їхнє індивідуальне осмислення. Вона формується на основі ключових компетенцій: соціальних, полікультурних, комунікативних, інформаційних, саморозвитку і самоосвіти, продуктивної творчої діяльності. Одним з шляхів формування та таких компетенцій є гуманістично орієнтоване навчальне завдання, тобто завдання, спрямоване на становлення не тільки фахових, предметних компетенцій, але й на розкриття різноманітних аспектів життєдіяльності людини та суспільства.

Підготовка громадян з високим рівнем екологічних знань, екологічної свідомості і культури на основі нових критеріїв оцінки взаємовідносин людського суспільства й природи (не насильство, а гармонійне співіснування з нею) має стати одним з головних важелів у вирішенні надзвичайно гострих екологічних і соціально-економічних проблем сучасної України.

Екологічна освіта як цілісне культурологічне явище, що включає процеси навчання, виховання, розвитку особистості, має спрямовуватися на формування екологічної культури як складової системи національного і громадського виховання.

Ми підійшли до такого поняття – це екологічна культура. Для сучасного суспільства все більше стає характерним протиріччя між об'єктивними вимогами до особистості в контексті «людина – природа» та рівнем розвитку її екологічної культури. Незважаючи на значний прогрес в екологічній освіті, рівень екологічної освіченості більшості населення залишається низьким. Повною мірою це стосується і випускників вищих навчальних закладів, професійна діяльність яких безпосередньо пов'язана з навколишнім середовищем і які в умовах глобальних екологічних проблем мають бути провідниками державної екологічної політики.

Аналіз сучасного стану екологічної грамотності майбутніх спеціалістів виробничої сфери свідчить, що у значній частині цієї категорії молодих людей переважає утилітарний підхід до природи, проблеми екології не включені в систему особистісних цінностей, не є частиною їхніх моральних переконань, для багатьох із них притаманний пасивно-споживацький рівень взаємодії з природою.

Цілком закономірно, що проблеми виховання нового покоління, його становлення нерозривно пов'язані з формуванням ієрархічної системи цінностей, екологічного світогляду та екологічної культури, заснованої на збереженні довкілля, формуванні діалогічного підходу до природи, технічних знань, що підпорядковуються екологічним вимогам та законам співіснування. Тому вдосконалення шляхів гармонізації системи світосприймання, формування основ екологічних ціннісних орієнтацій молоді і, насамперед, у студентів вищих технічних навчальних закладів як майбутніх фахівців виробничої сфери залишається одним із пріоритетних напрямів науково-педагогічного пошуку. Масштабність проблеми вимагає розгляду формування соціального замовлення на екологічну освіту і виховання студентів технічного профілю як багатофакторного процесу державного рівня.

Основною метою екологічної освіти з формування екологічної культури окремих осіб і суспільства в цілому.

Екологічна освіта спрямовується на поєднання раціонального й емоційного у взаємовідносинах людини з природою на базі принципів добра й краси, розуму й свідомості, патріотизму й універсалізму, наукових знань і дотримання екологічного права.

Екологічно і гуманістично спрямовані форми і методи виховання особистості у вищому навчальному закладі створюють модель позитивної моральної і суспільної поведінки, формують своєрідний захисний механізм, що запобігає деформації моральних і духовних цінностей.

Ми підійшли до такого питання – це моральне виховання студентів. Формування всебічно розвиненої особистості майбутнього фахівця вимагає здійснення цілеспрямованої виховної роботи в різних напрямках: моральному, правовому, антинаркогенному, екологічному, трудовому, економічному, естетичному, фізичному та ін. Реалізація змісту і завдань кожного з означених напрямів

передбачає врахування специфіки майбутньої професійної діяльності фахівців, необхідних для цього людських і професійних якостей.

У процесі формування майбутніх спеціалістів чільне місце належить моральному вихованню. Моральне виховання – виховна діяльність вищого навчального закладу, спрямована на формування у студентів стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі ідеалів, норм і принципів моралі, участі у практичній діяльності.

Отже, щоб зрозуміти сутність поняття "моральне виховання", спочатку треба розглянути проблеми моральної культури. Докорінні зміни в політичній та соціально-економічній сферах життя України зумовили особливу гостроту проблеми формування в студентської молоді як загальної, так і моральної культури особистості. Перехід до ринкової економіки зумовлює еволюцію децентралізованих структур, відповідальних за прийняття рішень. Для роботи у цих структурах необхідні працівники, які впевнені у собі, здатні до самостійних, відповідальних дій. Децентралізація такого характеру вимагає обов'язкового почуття довіри і загальної поваги до чесності, порядності, гідності у вчинках.

Дослідження свідчать, що моральна культура більш ніж будь-яке інше структурне утворення внутрішнього світу людини визначає соціальну стійкість системи її взаємин із суспільством, з іншими людьми, ефективно впливає на формування свідомості, самосвідомості та професійних якостей. Моральна культура особистості пронизує всі сфери діяльності людини, в тому числі і у вищих технічних навчальних закладів. Тому формування цього якісного утворення в студентів технічних вищих навчальних закладів (ВНЗ) є важливим і необхідним процесом у сучасній соціально-педагогічній ситуації.

Особливої актуальності зазначена проблема набуває в нинішніх умовах, для яких характерними є нестабільність та суперечливість моральної атмосфери в суспільстві. Реалії сьогодення вимагають переоцінки ряду моральних цінностей з урахуванням політики нашої держави в галузі освіти та виховання. Вища школа як одна з визначальних ланок освіти покликана забезпечувати розв'язання цієї важливої проблеми.

Таким чином, результати аналізу навчально-виховного процесу у технічному ВНЗ свідчать, що рівень сформованості моральної культури студентів впливає на якість їхньої етичної свідомості, оволодіння інструментарієм для аналізу та прийняття оптимальних рішень у конкретних ситуаціях ділового життя. Водночас виховання моральної культури студентської молоді досить часто залишається поза увагою завдань, які розв'язує педагогічний колектив. У системі роботи багатьох викладачів спостерігається орієнтація лише на формування професійних знань, умінь і навичок, а проблеми виховання, зокрема виховання моральної культури студентів, залишаються поза увагою.

Необхідно врахувати і ряд суперечностей, які призводять до низького рівня сформованості моральної культури майбутніх фахівців:

а) між завданнями вищої школи стосовно у майбутніх фахівців професійних знань, умінь і навичок та слабкою реалізацією культуротворчої функції освіти;

б) між реальним рівнем моральної культури студента і кваліфікаційними вимогами до нього;

в) між необхідністю формування моральної культури особистості майбутнього підприємця і розвитком асоціальних потреб та девальвації моральних цінностей у свідомості сучасної молоді.

Питання моральної культури висвітлені у працях мислителів, філософів, подвижників світових релігій. Серед них були і представники української філософської думки: І. Вишенський, Ф. Прокопович, Г. Сковорода, В. Вернадський.

Проблема моральних аспектів культури знайшла відображення в працях Ф. Ніцше, В. Соловйова, А. Швейцера, П. Тейяра де Шардена; соціокультурна роль релігії – у дослідженнях Ф. Бекона, Л. Фейербаха, Б. Рассела та інших, їй присвятили праці сучасні філософи: С. Анісімов, Р. Апресян, В. Біблер, А. Гусейнов, О. Дробницький, А. Титаренко та ін.

Психологічні аспекти морального розвитку особистості відображені в дослідженнях І. Беха, О. Бодальова, Б. Братуся, Д. Колесова, С. Якобсон та ін.

Проблемі виховання моральної культури студентської молоді вищого навчального закладу присвячено праці Л. Ази,

Є. Бондаревської, О. Горожанкіної, І. Зязюна, В. Козакова, М. Ковтун, О. Олексюк, В. Петрової, Л. Чорної та ін.

Проте, незважаючи на посилену увагу науковців до цієї проблеми, формуванню моральної культури студентів технічного профілю поки що не присвячено спеціального дослідження. Унаслідок цього залишається недослідженою низка важливих для теорії й практики морального виховання питань: недостатньо висвітлено процес формування моральної культури студентської молоді з позицій сучасних концепцій навчання та виховання; досі не досліджувалось питання специфіки навчально-виховного процесу студентської молоді ВНЗ технічного профілю в контексті досліджуваної проблеми; формування моральної культури у студентів вищих технічних навчальних закладів.

Потребують визначення та дослідження педагогічні умови ефективного формування моральної культури студентської молоді у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу торговельно-економічного профілю.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку

У статті здійснено нове розв'язання проблеми розвитку екологічної і моральної культури студентів вищих технічних навчальних закладів. Вивчення наукових джерел та практики роботи вищої школи засвідчує, що у Концепції розвитку освіти України моральна та екологічна культура студента вищого технічного навчального закладу має розглядатися як стрижневий системоутворюючий чинник, вплив якого виявляється в удосконаленні всього процесу професійної підготовки майбутнього фахівця, забезпечить умови для формування якісно нового розуміння взаємин у системі «людина – природа – суспільство» на засадах духовності, толерантності й гуманізму.

Література

1. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. Посіб. – К.: «Академвидав», 2006. -352 с (Альма-матер).
2. Мороз О.О. Навчальний процес у вищій школі. – К., 2001.

3. Берне Р. Развитие Я-концепции и воспитание. – М., 1986.
4. Максименко С.Д. Общая психология. – М.: Рефл-бук, 2004. – 528 с
5. Реан А.А., Бордовская Н.В., Розум СИ. Психология и педагогика. – СПб.: Питер, 2002. – 432 с: ил. – (Серия «Учебник нового века»).
6. Основи практичної психології / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін.: Підручник. – Вид. 2-ге, стереотип. – К.: Либідь, 2001. – 536 с.
7. Бондарчук Е.И., Бондарчук Л.И. Основы психологии и педагогики. Курс лекций. 3-е изд., МАУП, 2008. – 168 с.
8. Дерябо С. Д., Ясвин В. А. Экологическая педагогика и психология. – Ростов-на-Дону, 1996.
9. Кравченко С. А. Психологічні особливості розвитку екологічного мислення у студентів: Автореф. дис... канд. псих. наук. – К., 1996.
10. Бібліотека ВНЗ в системі екологічної інформації та культури / http://library.tup.km.ua/about_library/naukova_robota/2008/pan_bib.html
11. Гирус Э. В. Система общества – природа (проблемы социальной экологии). – М.: МГУ, 1976.-167 с.
12. Концепція 12-річної середньої загальноосвітньої школи // Директор школи. – 2002. -№1.-С. 11-15.
13. Дахин А. Н. Педагогическое моделирование как средство модернизации российского образования / http://www.joro.websib.ru/dakh_pm.htm
14. Концепція екологічної освіти в Україні / <http://www.osvita.irpin.com/viddil/v5/d33.ht>

В статье поднимается проблема морально-экологического воспитания студентов высших технических учебных заведений. В статье освещается две стороны воспитания студентов – моральное и экологическое. Общим заданием экологического воспитания является формирование экологического сознания личности.

The article deals with the problem of moral and ecological education of students of the higher technical institutes. Two sides of education of students are illuminated in the article – moral and ecological. The general task of the ecological education is forming of ecological consciousness of a personality.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Червонецький В.В.

УДК37:17-057.6

**ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ
МОЛОДЕЖИ В КОНТЕКСТЕ ПРОДОЛЖЕНИЯ
НАЦИОНАЛЬНЫХ ТРАДИЦИЙ**

Е.Ю. Корж

В статье обосновывается необходимость формирования духовно-нравственных качеств молодежи на основе национальных традиций Украины.

Постановка проблемы в общем виде и ее связь с важными научными и практическими задачами

На данный момент система образования еще не вышла из полосы реформ. Остаются не только нерешенные, но вообще еще необозначенные проблемы. К ним относятся аспекты духовно-нравственного воспитания подрастающих поколений, которые являются следствием резкого падения духовного здоровья украинского общества. Причины духовной стагнации заключаются в смене идеологических ориентаций, в появлении духовного вакуума